

SYLABUS 8. PŘEDNÁŠKY Z INŽENÝRSKÉ GEODÉZIE

(Vytyčování kružnicových oblouků)

**3. ročník bakalářského studia
studijní program G
studijní obor G**

doc. Ing. Jaromír Procházka, CSc.

listopad 2015

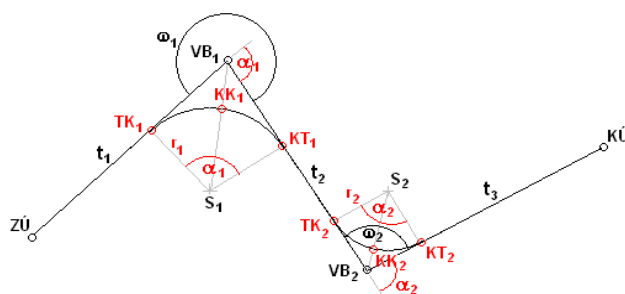
11. VYTYČOVÁNÍ OBLOUKŮ

Vytyčování oblouků se vyskytuje zejména u liniových staveb (silnice, železnice, regulované vodní toky atd.). Prostorová poloha liniové stavby je dána tzv. **trasou**, kterou lze rozložit na složku polohovou, tvořenou **osou** liniové stavby (průmět trasy do vodorovné roviny) a na složku výškovou, tvořenou **niveletou** (průmět trasy do svislé roviny - [podrobněji bude probráno v přednášce č.10](#)). V této části přednášek se budeme zabývat pouze složkou polohovou.

Osu liniové stavby je možno rozlišit na **úseky přímé a oblouky**, umožňující změnu směru (obr.1). Nejčastěji se používá oblouků kružnicových pro jejich konstantní křivost a jednoduchost výpočtu i vytyčování. S ohledem na eliminaci příčného rázu účinkem odstředivé síly, působící na rychle jedoucí vozidlo při změně směru z přímé do oblouku a zaručení plynulého přechodu z přímého úseku do kružnicového oblouku o poloměru **R**, vkládá se mezi přímý úsek a kružnicový oblouk přechodnice, což je křivka plynule měnící svou křivost **k** z nulové hodnoty na hodnotu poloměru **R**, tedy $k = \frac{1}{\infty}$ až $\frac{1}{R}$ ([podrobněji bude probráno v přednášce č.10](#)).

Jako přechodnice se používá klotoida u silničních staveb (a v současnosti často i u železnic), kubická parabola u železnic a lemniskáta u vodních toků.

Poznámka: Působení odstředivé síly se čelí též příčným náklonem komunikace (silnice, železnice) v oblouku. Plného náklonu v kružnicovém oblouku se dosahuje postupně v průběhu přechodnice (u železniční stavby se nazývá vzestupnice). Jedná se o výškové řešení trasy a podrobně bude probráno v přednášce č.10).

Obr.1 Směrový polygon a osa liniové stavby s hlavními body

Projekt liniové stavby je dán **směrovým** (někdy označovaném jako tečnovým) **polygonem**, jehož vrcholy se značí **VBi** (kde **i** je číslo vrcholu) a jsou číslovány ve směru rostoucího staničení (od bodu **ZÚ** – začátek úpravy, do bodu **KÚ** – konec úpravy). Do směrového polygonu jsou pak navrhovány oblouky (viz výše), číslované v souladu s čísly vrcholů (obr.1). Středový úhel **α** (je shodný s úhlem při vrcholu směrového polygonu $\alpha = 200 \text{ gon} - \omega$, nebo $\alpha = \omega - 200 \text{ gon}$) a je buď přímo měřen, nebo vypočten ze souřadnic bodů na polygonových stranách (obr.1 a 2). Poloměry kružnicových oblouků jsou voleny s ohledem na návrhovou rychlost, svažitost (maximální povolený spád podle třídy komunikace) a konfiguraci terénu (nejkratší spojení dvou míst, mezi kterými se komunikace navrhuje). V neposlední řadě se přihlíží k ekonomickým nákladům stavby (jiná kritéria jsou stanovena pro dálnice – tunely, mosty, výkopy, násypy, jiná pro silnice nižších tříd – vedeny spíše po fyzickém povrchu).

Jak bylo naznačeno výše, vytyčování osy v podstatě probíhá dvěma základními způsoby:

- a) přímým vytyčováním v terénu,
- b) analytickým řešením.

ad a) při **přímém vytyčování** se v terénu volí nejprve tečny **t_i**, určuje se a stabilizuje jejich průsečík **VBi**, na něm se měří vrcholový úhel **ω** a dále se měří délky tečen (stran směrového polygonu). Z naměřených hodnot a z dalších podmínek se vypočtou hlavní prvky oblouku a podle způsobu vytyčení i vytyčovací prvky hlavních a podrobných bodů oblouku.

ad b) při **analytickém řešení** se trasa navrhuje do mapy vhodného měřítko a z ní se odměřují nebo ze zadaných podmínek počítají souřadnice vrcholů směrového polygonu (popř. body tečen). Ze souřadnic se pak počítají prvky směrového polygonu (délky a vrcholové, resp. středové úhly), do kterých se navrhují oblouky. Po výpočtu hlavních prvků se obvykle počítají souřadnice hlavních a podrobných bodů. Z nich se pak určují vytyčovací prvky ke geodetické vytyčovací síti podél liniové stavby (polygonový pořad,

řetězec apod.). Je tedy možno vytyčit osu bez vytyčování směrového polygonu, což je výhodné zejména v zastavěné oblasti.

Kritéria přesnosti pro různé druhy staveb jsou uvedena v ČSN 73 0420_2 „Přesnost vytyčování staveb – část 2 – vytyčovací odchylky“. Polohová přesnost se u liniových staveb hodnotí nejlépe směrodatnou odchylkou podélnou a příčnou, tvarová přesnost směrodatnou odchylkou vzepětí a směrodatnou odchylkou dvou sousedních vzepětí.

11.1. KRUŽNICOVÉ OBLOUKY

Kružnice je dána třemi prvky (např. bod, tečna, poloměr, přičemž střed kružnice je prvek dvojnásobný).

11.1.1. Označení hlavních bodů a hlavních prvků kružnicového oblouku

Pro změnu směru z přímého úseku do oblouku jsou důležité body dotyku kružnicového oblouku s tečnou (stranou směrového polygonu) a vrchol oblouku, které tvoří tzv. hlavní body kružnicového oblouku (v obr.1 vyznačeny červeně).

K jejich vytyčení ze směrového polygonu pak slouží délky, popř. i úhly, nazývané hlavními prvky kružnicového oblouku, které jsou obvykle počítány ze zadaného poloměru R , a středového úhlu α .

Označení hlavních bodů kružnicového oblouku je rozdílné v silničním a v železničním (uvedeno v závorce) stavitelství (obr.2):

TK (ZO) tečna – kružnice (silnice), začátek oblouku (železnice),

KK (VO) kružnice – kružnice, vrchol oblouku,

KT (KO) kružnice – tečna, konec oblouku.

V silničním stavitelství je zvykem označovat délkové hlavní prvky (celkem je jich 5) velkými písmeny, v železničním stavitelství malými (podobně jako např. v matematice či geodézii), úhlové hodnoty pak řeckými písmeny. Vzhledem k tomu, že se geodeti častěji setkávají s vytyčením osy silnice, je zde upřednostněno označení používané v silničním stavitelství.

Proto se hlavní prvky kružnicového oblouku (v obr.2 červeně) označují:

$T(t)$ délka tečny (vzdálenost TK a VB),

$Z(z)$ vzepětí (vzdálenost KK od VB),

x_v x-ová souřadnice vrcholu oblouku

KK po tečně s počátkem v bodě TK,

y_v y-ová souřadnice vrcholu oblouku

KK od tečny,

$O(o)$ délka kružnicového oblouku.

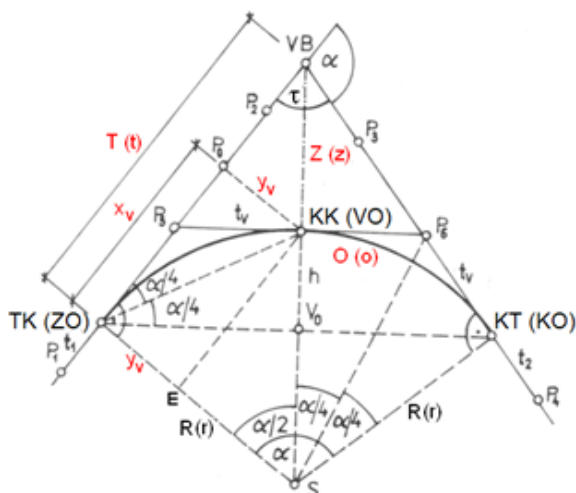
Obdobné je to i s označováním zadaných prvků oblouku:

tedy $R(r)$ se značí poloměr oblouku, středový

úhel se značí α a úhel tečen τ . Mezi úhlem

tečen a úhlem středovým platí vztah:

$$\alpha = 200 \text{ gon} - \tau.$$

Obr.2 Hlavní prvky a hlavní body kružnicového oblouku

11.1.2. Určení hlavních prvků kružnicového oblouku

K výpočtu hlavních prvků kružnicového oblouku je nutno určit vrcholový (a následně i středový) úhel stran směrového polygonu (dvou tečen kružnicového oblouku). Projektuje-li se silnice tzv. trasováním přímo v terénu (silnice menšího významu), vytyčí se směry tečen dvěma body a v průsečíku dvou sousedních tečen se vytyčí vrchol VB. Na něm se pak přímo měří, obvykle levostranný úhel ω (po směru staničení stavby – obr.1) a dopočítá se středový úhel α . Zaměří se rovněž délky stran směrového polygonu. Projektant zvolí poloměr kružnicového oblouku a hlavní prvky se potom vypočítají přímo.

V současné době se převážně řeší trasa analyticky, takže se její průběh navrhne do mapového podkladu vhodného měřítka a souřadnice vrcholů směrového polygonu (tj. průsečíků tečen) se z mapy odměří nebo se vypočtou ze zadaných podmínek (např. rovnoběžnost osy komunikace, v zadané vzdálenosti, s uliční frontou objektu, jehož rohy jsou dány v souřadnicích apod.). Ze souřadnic se potom vypočtou prvky směrového polygonu (délky a vrcholové, resp. středové úhly), do kterého se navrhuje oblouky. Kružnicový oblouk je přitom dán 3 prvky (např. bod, tečna a poloměr nebo střed a poloměr, přičemž střed kružnice je prvek dvojnásobný).

Výpočet hlavních prvků (obr.2):

$$\text{délka tečny: } T = R \cdot \tan \alpha \quad (\text{z pravoúhlého trojúhelníka S,TK,VB}), \quad (11.1)$$

pravoúhlé souřadnice vrcholu oblouku:

$$x_v = R \cdot \sin \alpha/2 \quad (\text{z pravoúhlého trojúhelníka S,E,KK}), \quad (11.2)$$

$$y_v = R - R \cdot \cos \alpha/2 = R \cdot (1 - \cos \alpha/2) \quad (\text{rozdíl poloměru a odvěsny z pravoúhlého trojúhelníka S,E,KK}), \quad (11.3)$$

$$\text{vzepětí: } Z = \frac{R}{\cos \alpha/2} - R = R \cdot \left(\frac{1}{\cos \alpha/2} - 1 \right) \quad (\text{z trojúhelníka S, TK,VB}), \quad (11.4)$$

$$\text{délka oblouku: } O = R \cdot \frac{\alpha}{\rho}, \text{ kde } \rho = 200/\pi \text{ pro setinnou míru.} \quad (11.5)$$

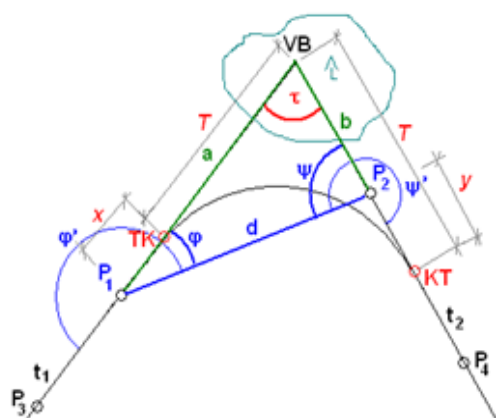
11.1.3. Nepřímé určení úhlu tečen τ

Je-li průsečík tečen nepřístupný (padne do lesa, skály či zástavby), nelze úhel tečen přímo měřit. Není-li osa řešena v souřadnicích, určuje se úhel tečen nepřímo a to:

- buď pomocí trojúhelníka,
- nebo pomocí polygonového pořadu.

Řešení pomocí trojúhelníka

Předpokladem je přímá viditelnost mezi dvěma body P1, P2 na sousedních tečnách (obr.3).

Obr.3 Nepřímé určení úhlu tečen z trojúhelníka

Z měřených úhlů φ' a ψ' na bodech P1, P2 se odečtením 200 gon nejprve vypočtou úhly φ a ψ . Úhel tečen $\tau = 200 - (\varphi + \psi)$.

Pro vytyčení bodů dotyku TK a KT se sinovou větou z měřené délky d a měřených úhlů a vypočtou délky a a b :

$$a = d \cdot \frac{\sin \psi}{\sin(\varphi + \psi)}, \text{ resp. } b = d \cdot \frac{\sin \varphi}{\sin(\varphi + \psi)}. \quad (11.6)$$

Po výpočtu středového úhlu $\alpha = 200 \text{ gon} - \tau$ se zvolí poloměr kružnicového oblouku R a vypočte délka tečny $T = R \cdot \tan \alpha/2$.

Bod TK se vytyčí od bodu P1 ve směru tečny t_1 ve vzdálenosti $x = a - T$ (kladná hodnota se vytyčuje

směrem k vrcholu VB) a bod KT od bodu P2 ve směru tečny t_2 ve vzdálenosti $y = b - T$, (dle obrázku č.3 se jedná o zápornou hodnotu a vytyčuje se směrem od vrcholu VB). Výpočet hlavních prvků je již dále stejný.

Řešení pomocí polygonového pořadu

Pokud není přímá viditelnost mezi sousedními tečnami, lze řešit určení úhlu tečen polygonovým pořadem, vedeným z bodu P1 na tečně t_1 na bod P5, ležící na tečně t_2 (obr.4). Polygonový pořad například o 5 vrcholech (obr.4) tvoří spolu s průsečíkem tečen VB šestiúhelník, kde součet vnitřních úhlů v n -úhelníku je:

$$\sum_{i=1}^n \omega_i = (n - 2) \cdot 200 \text{ gon}, \quad (11.7)$$

tedy pro zvolený šestiúhelník platí:

$$(n - 2) \cdot 200 \text{ gon} = 800 \text{ gon},$$

a to včetně úhlu tečen τ . Úhel tečen se tedy vypočte ze vztahu:

$$\tau = (n - 2) \cdot 200 \text{ gon} - \sum_{i=1}^{n-1} \omega_i, \quad (11.8)$$

kde pro náš příklad $n = 6$.

K přechodu na stejné řešení jako u trojúhelníka stačí určit z polygonového pořadu vzdálenost $d_{1,5}$.

Z měřených délek $d_{i,i+1}$ a vrcholových úhlů ω_i polygonového pořadu se vypočtou souřadnicové rozdíly ve vlastní zvolené souřadnicové soustavě s počátkem v bodě P_1 a poloosou $+x$ vloženou do směru tečny t_1 (obr.10), ze vztahů:

$$\Delta x_{i,i+1} = d_{i,i+1} \cdot \cos \alpha_{i,i+1}$$

$$\text{a } \Delta y_{i,i+1} = d_{i,i+1} \cdot \sin \alpha_{i,i+1}. \quad (11.9)$$

Souřadnice koncového bodu P_5 potom jsou:

$$x_5 = \sum_{i=1}^4 \Delta x_{i,i+1} \quad \text{a} \quad y_5 = \sum_{i=1}^4 \Delta y_{i,i+1}. \quad (11.10)$$

Délka $d_{1,5}$ se vypočte Pythagorovou větou z rozdílu souřadnic bodů $P_1 (0;0)$ a $P_5 (x_5; y_5)$:

$$d_{1,5} = \sqrt{(x_5^2 + y_5^2)}.$$

Z rozdílu souřadnic se vypočte i směrník $\alpha_{1,5} = \arctan \frac{y_5}{x_5}$, přičemž platí, že $\alpha_{1,5} = \varphi$ a dále směrník $\alpha_{5,VB} = \alpha_{4,5} + \omega_5$ a posléze úhel $\psi = \alpha_{5,VB} - \alpha_{1,5} + 200 \text{ gon}$.

11.1.4. Vytyčení podrobných bodů kružnicového oblouku

Po vytyčení hlavních bodů kružnicového oblouku následuje vytyčení bodů podrobných, a to zpravidla po 20 m (s ohledem na vytyčení příčných řezů pro výpočty kubatur tělesa komunikace). Podrobné body se mohou vytyčovat v zaokrouhleném staničení od začátku a konce oblouku symetricky, nebo častěji se vytyčují v okrouhlém staničení od začátku úpravy komunikace, tedy bez ohledu na začátek oblouku. Potom je délka oblouku od bodu TK k prvnímu podrobnému bodu obecné číslo, stejně jako od posledního podrobného bodu oblouku k bodu KT (tyto délky jsou samozřejmě navzájem různé).

Podrobné body je možno vytyčovat různými postupy:

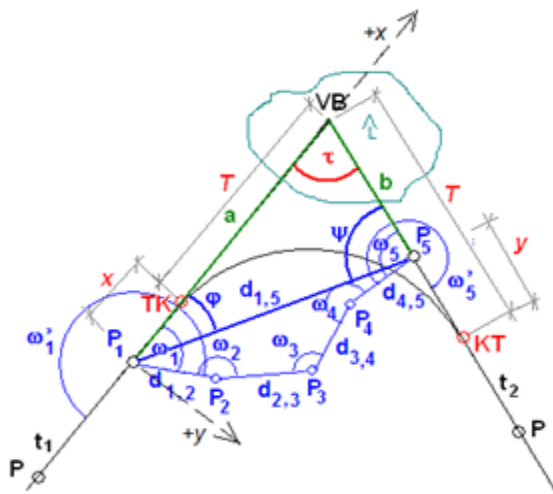
- polárními souřadnicemi,
- semipolárním způsobem,
- polárními souřadnicemi s přenášením přístroje po obvodě,
- pravoúhlými souřadnicemi od tečny,
- pravoúhlými souřadnicemi od tětiny.

11.1.4.1. Vytyčení podrobných bodů polárními souřadnicemi - rajónem

Pro zvolenou délku oblouku o_i (při známém poloměru oblouku R) se počítají polární souřadnice od bodu dotyku TK (popř. pro druhou větev kružnicového oblouku od bodu KT), tj. úhel δ_i od tečny a délka s_{oi} po tětině (obr.5). Pro výpočet vytyčovacího prvku se nejprve vypočte středový úhel φ_i , odpovídající zvolené délce oblouku o_i a poloměru R :

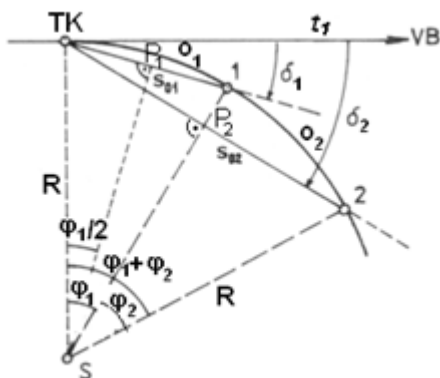
$$\varphi_i = \frac{o_i}{R} \cdot \rho, \quad (11.11)$$

kde pro výpočet φ_i v gonech se dosazuje délka oblouku a poloměr ve stejných jednotkách (nejčastěji v metrech) a radián v odpovídajících jednotkách (zde tedy v gonech). Pro určení úhlu δ_i platí známá poučka v kružnici pro vztah mezi úhlem středovým a obvodovým (obr.5), tedy že úhel obvodový je polovinou odpovídajícího úhlu středového:

Obr. 4 Nepřímé určení úhlu tečen polygonovým pořadem

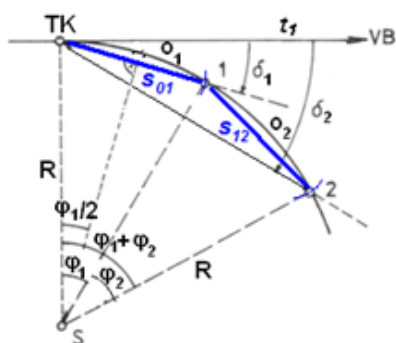

Obr.5 Vytyčení podrobných bodů oblouku polárně

bod 1 vytyčí z bodu TK úhlem δ_1 od směru tečny na VB a délkou s_{01} . Stejně se pokračuje i při vytyčení dalších podrobných bodů. K použití tohoto postupu je třeba totální stanice s elektronickým dálkoměrem. Vhodnou kontrolou výpočtu vytyčovacíků i vytyčení hlavních bodů kružnicového oblouku je kontrolní polární vytyčení vrcholu oblouku KK (již dříve vytyčeného s použitím hlavních prvků oblouku).

11.1.4.2. Vytyčení podrobných bodů semipolární metodou

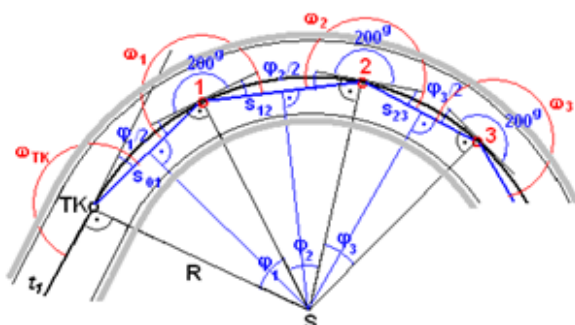

Obr.6 Vytyčení podrobných bodů semipolárně

Tento postup byl s výhodou používán v době, kdy nebyly k dispozici totální stanice s elektronickými dálkoměry a délky se vytyčovaly pásmem. Vodorovné úhly na podrobné body se vytyčují stejně jako u polární metody, tedy z bodu TK (popř.KT), ovšem délky se vytyčují vždy z předchozího vytyčeného bodu, tedy délka s_{01} z bodu TK, s_{12} z bodu 1, s_{23} z bodu 2 atd. (obr.6). Délky tětív se volí do délky jednoho kladu pásma.

11.1.4.3. Vytyčení podrobných bodů polární metodou s přenášením přístroje po obvodě

Tohoto postupu se používá při vytyčování kružnicového oblouku v zářezu nebo v tunelu,

Obr.7 Vytyčení podrobných bodů polárně s přenášením přístroje po obvodu

kde není přímá viditelnost mezi bodem TK a podrobnými body. Jedná se vlastně o postupné vytyčování bodů polygonového pořadu s délkami $s_{i,i+1}$ a vrcholovými úhly ω_i (obr.7). Výpočet délek tětív mezi podrobnými body je stejný jako v předchozích případech, vrcholové úhly se počítají ze vzorců, vycházejících ze vztahů mezi středovým a obvodovým úhlem (obr.7):

$$\omega_{TK} = 200 gon + \frac{\varphi_1}{2}, \quad (11.14)$$

$$\omega_i = 200 gon + \frac{\varphi_i}{2} + \frac{\varphi_{i+1}}{2}. \quad (11.15)$$

Jsou-li zvolené délky oblouků stejné, pak $\omega_i = 200 gon + \varphi_i$.

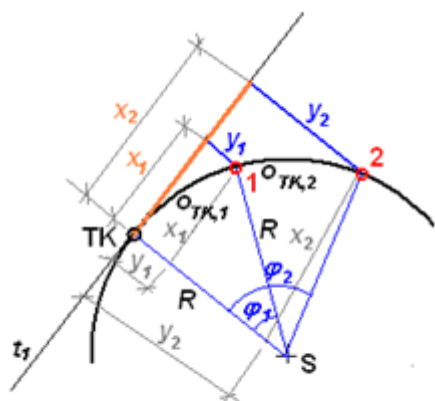
Nejprve se z bodu TK vytyčí polárními souřadnicemi (ω_{TK} ; s_{01}) podrobný bod č.1, který se stabilizuje vhodným způsobem. Na vytyčený bod se přenesete teodolit (totální stanice) a s

orientací na předchozí bod (zde TK) se vytyčí vrcholový úhel ω_1 . Ve vytyčeném směru se vynese délka s_{12} a stabilizuje se podrobný bod č.2. Stejně se postupuje i dále.

11.1.4.4. Vytyčení podrobných bodů pravoúhlými souřadnicemi od tečny (ortogonálně)

Při vytyčení podrobných bodů pravoúhlými souřadnicemi od tečny rozlišujeme ještě dvojí postup:

- volí se délka oblouku (obdobně jako při polární metodě),
- volí se délka x-ové souřadnice na tečně.

Obr.8 Vytyčení podrobných bodů oblouku pravoúhlými souřadnicemi od tečny

Při volbě délky oblouku o_i se počítají odpovídající středové úhly φ_i (stejně vzorce jako pro polární metodu) a prostřednictvím známého poloměru R se vypočtou z pravoúhlého trojúhelníka S_i pata kolmice na spojnici S,TK, souřadnice x_i a y_i ze vztahů (obr.8):

$$x_i = R \cdot \sin \varphi_i,$$

$$y_i = R - R \cdot \cos \varphi_i = R \cdot (1 - \cos \varphi_i). \quad (11.16)$$

Při volbě x-ové souřadnice x_i se vypočte souřadnice y_i ze stejného trojúhelníka (obr.8), a to buď Pythagorovou větou:

$$y_i = R - \sqrt{R^2 - x_i^2}, \quad (11.17)$$

nebo se ve stejném trojúhelníku nejprve vypočte

$$\varphi_i = \arcsin \frac{x_i}{R} \quad (11.18)$$

středový úhel:

a další postup výpočtu je pak již stejný jako při volbě délky oblouku.

11.1.4.5. Vytyčení podrobných bodů pravoúhlými souřadnicemi od tětiny

Pro zvolenou délku oblouku o_i a daný poloměr R se vypočte odpovídající středový úhel φ_i

$$\varphi_i = \frac{o_i}{R} \cdot \rho. \quad (11.19)$$

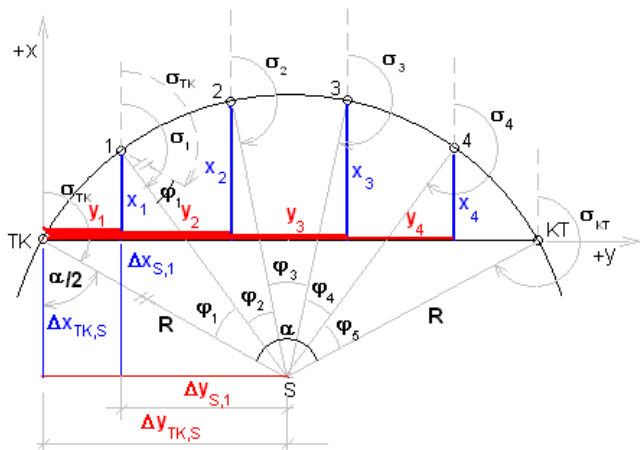
Dále se vypočítají směrníky normály (obr.9) v jednotlivých vytyčovaných bodech od TK, přes podrobné body i až po bod KT:

$$\sigma_i = 200 \text{ gon} - \frac{\alpha}{2} + \sum_{j=1}^i \varphi_j. \quad (11.20)$$

V obrázku 9 je vyznačeno určení směrníku pro vytyčovaný bod 1:

$$\sigma_1 = \sigma_{TK} + \varphi_1 = 200 \text{ gon} - \frac{\alpha}{2} + \varphi_1 \quad (11.21)$$

Následně se vypočítají pravoúhlé souřadnice vytyčovaných bodů v souřadnicové soustavě s osou $+y$

Obr.9 Vytyčení podrobných bodů pravoúhle od tětiny

vloženou do spojnice TK,KT a s počátkem v bodě TK (obr.9):

$$\begin{aligned} x_i &= x_{i-1} + R \cdot (\cos \sigma_{i-1} - \cos \sigma_i), \\ y_i &= y_{i-1} + R \cdot (\sin \sigma_{i-1} - \sin \sigma_i). \end{aligned} \quad (11.22)$$

V obrázku 9 je opět vyznačeno určení souřadnic vytyčovaného bodu 1:

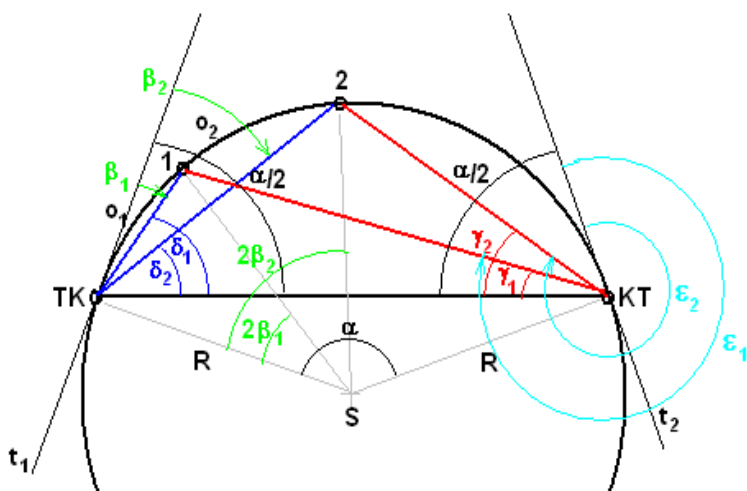
$$\begin{aligned} x_1 &= x_{TK} + \Delta x_{TK,S} + \Delta x_{S,1} = R \cdot (\cos \sigma_{TK} - \cos \sigma_1), \\ y_1 &= y_{TK} + \Delta y_{TK,S} + \Delta y_{S,1} = R \cdot (\sin \sigma_{TK} - \sin \sigma_1). \end{aligned} \quad (11.23)$$

Kontrolou je výpočet souřadnic koncového bodu n (KT):

$$x_n = 0; y_n = 2 \cdot R \cdot \sin \frac{\alpha}{2}. \quad (11.24)$$

11.1.4.6. Vytyčení podrobných bodů bipolárním postupem (protínáním vpřed)

Pro zvolenou délku oblouku $\mathbf{o_i}$ (rozdíl staničení bodu $\mathbf{i}$ a bodu $\mathbf{TK}$) a daný poloměr $\mathbf{R}$ se vypočte odpovídající středový úhel $\mathbf{2\beta_i}$ (obr.10):

Obr.10 Vytýčení podrobných bodů bipolárním postupem

$$2\beta_i = \frac{o_i}{R} \cdot \rho . \quad (11.25)$$

Vytyčovací úhel z bodu TK, s orientací ve směru tečny t_1 , má hodnotu β_i . Jedná se o úhel obvodový, který je polovičkou úhlu středového. Stejnou velikost má i úhel γ_i , který má vrchol na kružnici a leží nad tětivou TK_i , které odpovídá středový úhel $2\beta_i$ (obr.16), tedy $\gamma_i = \beta_i$.

Vytyčovací úhel z bodu KT, s orientací ve směru tečny t_2 , má hodnotu:

$$\varepsilon_i = 400 \text{ gon} - \alpha/2 + \gamma_i. \quad (11.26)$$

Obdobně platí při vytyčování z koncových bodů se vzájemnou orientací (obr.16). Z bodu TK je vytyčovací úhel:

$$400\text{ gon} - \delta_i = 400\text{ gon} - \alpha/\gamma + \beta_i = \varepsilon_i \quad (11.27)$$

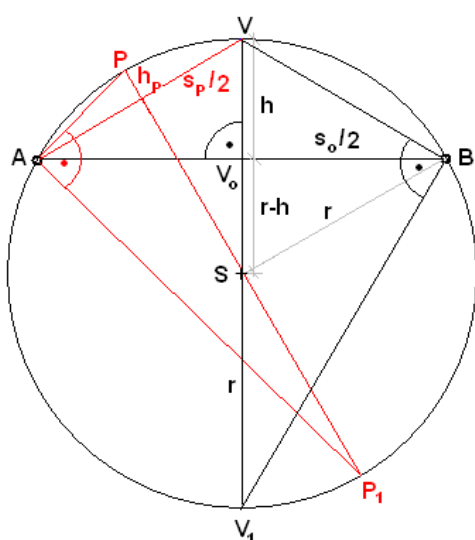
a z bodu KT má hodnotu:

$$\gamma_i = \beta_i.$$

11.1.5. Způsoby přibližného vytyčování kružnicového oblouku

Přibližného způsobu vytyčování kružnicového oblouku se používá zpravidla ke zhuštění již vytyčených podrobných bodů. Předpokládá se tedy přesné vytyčení dvou sousedních podrobných bodů kružnicového oblouku.

11.1.5.1. Postup čtvrtinový

Obr.11 Čtvrtinový postup přibližného vytváření oblouku

Řešení vychází z pravoúhlého trojúhelníka, a to z Euklidovy a Pythagorovy věty (obr.11). Z trojúhelníka VBV₁ plyne:

$$\left(\frac{s_0}{2}\right)^2 = h \cdot (2r - h), \quad (11.28)$$

tedy

$$\left(\frac{s_o}{2}\right)^2 = 2hr - h^2. \quad (11.29)$$

Pro $h \ll r$ a $s_0 \Rightarrow h^2 \rightarrow 0$ a potom platí:

$$h \approx \frac{s_0^2}{8r}. \quad (11.30)$$

Z trojúhelníka VAV_0 lze odvodit:

$$s_P^2 = h^2 + \left(\frac{s_0}{2}\right)^2. \quad (11.31)$$

Po dosazení rovnice (11.29) bude:

$$\begin{aligned} s_P^2 &= h^2 + 2hr - h^2, \\ s_P^2 &= 2hr \end{aligned} \quad (11.32)$$

$$s_P^2 = 2hr \quad (11.32)$$

tedy:

a po dosazení rovnice (11.30) bude platit: $s_P^2 \approx \frac{s_0^2}{4}$. (11.33)

Z trojúhelníka APP₁ platí:

$$\left(\frac{s_p}{2}\right)^2 = h_p \cdot (2r - h_p) \approx 2h_p r, \quad (11.34)$$

tedy:

$$h_p \approx \frac{s_p^2}{8r} = \frac{2hr}{8r}, \quad (11.35)$$

a

$$h_p \approx \frac{h}{4}. \quad (11.36)$$

Postup je vhodný pro ploché oblouky ($h \ll r$ a s_o), jinak se oblouk bortí.

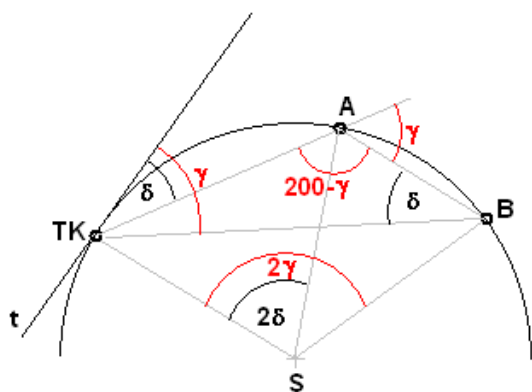
11.1.5.2. Další postupy přibližného vytyčení

Literatura (např. [1]) uvádí další postupy přibližného vytyčení kružnicového oblouku, a to postupným sestrojováním tečen, postupným odbočováním od tětivy nebo od tečny či pomocí vzepětí.

11.1.6. Vytyčování dalších prvků kružnice

Při jiném zadání kružnice než 2 tečnami a poloměrem (nejčastější způsob) je nutno určit další prvek, který převádí úlohu na základní zadání.

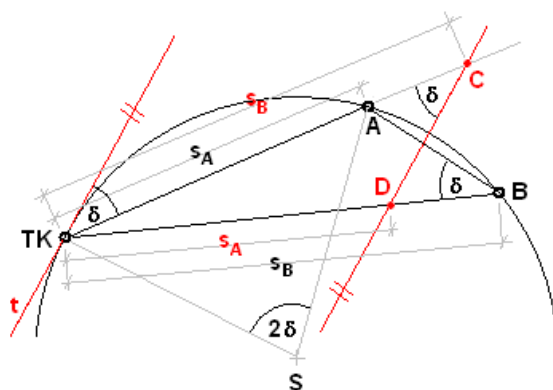
11.1.6.1. Vytyčení tečny při zadání kružnice 3 body, měřením úhlů

Obr.12 Vytyčení tečny měřením úhlu

V terénu jsou dány body kružnicového oblouku TK, A, B, např. dřevěnými kolíky, k dispozici pro vytyčení směru tečny t je teodolit. Platí vztahy mezi středovým 2δ (popř. 2γ) obvodovým a úsekovým (mezi tečnou a tětivou) úhlem δ (γ) v kružnici nad stejným obloukem, či společnou tětivou (obr.12). Velikost obvodového úhlu δ se změří na bodě B (popř. úhlu γ na bodě A) a směr tečny z bodu TK se vytyčí od směru na bod A, tj. $400 \text{ gon} - \delta$ (resp. od směru na bod B, tedy $400 \text{ gon} - \gamma$).

11.1.6.2. Vytyčení tečny při zadání kružnice 3 body, měřením délek

Obr.13 Vytyčení tečny měřením délek

V terénu jsou opět dány body kružnicového oblouku TK, A, B, k dispozici pro vytyčení směru tečny t je pásma a pentagon. Využívá se stejných vztahů jako v předchozím případě. Změří se délky s_A (TK,A) a s_B (TK,B) a vynesou se na opačné strany (s_A , s_B) (obr.13). Tím se získají body C a D, které spolu s vrcholem TK vytvoří shodný trojúhelník s trojúhelníkem TK,A,B. Na bodě C tak musí být úhel δ . Spojnice C,D je pak rovnoběžná se směrem tečny t v bodě TK a jedná se tedy o vytyčení rovnoběžky..

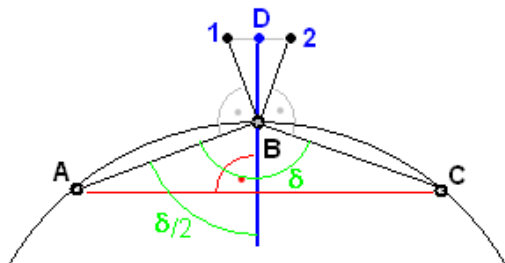
11.1.7. Vytyčování normály v daném bodě kružnicového oblouku

Častou úlohou v dopravním stavitelství je vytyčení normály (příčného řezu), a to buď pro zaměřování podkladu pro projekt, nebo pro vytyčování zemního tělesa dopravní stavby. K dispozici jsou sousední body podélného profilu, a to zpravidla ve stejných, zaokrouhlených vzdálenostech.

11.1.7.1. Dány 3 sousední body oblouku ve stejných vzdálenostech

Směr normály je v tomto případě možno vytyčit různými způsoby, pomocí pásma a pentagonu nebo prostřednictvím teodolitu (obr.14).

- Pentagonem se vytyčí kolmice na obě sousední tětivy A,B a B,C a na ně se vytyčí stejné vzdálenosti (např. 10 m). Rozpůlením vzdálenosti koncových bodů kolmic se získá další bod příčného řezu D (obr.14 - modrá).

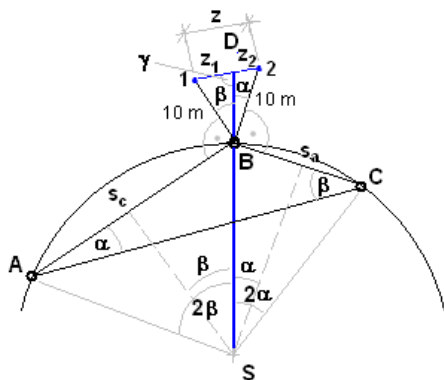
Obr.14 Vytyčení normály - stejné vzdálenosti

- Pentagonem se spustí kolmice z bodu B na tětivu A,C (obr.14 - červená). Kolmice je směrem příčného řezu.
- Teodolitem se změří vrcholový úhel δ na bodě B a od tětivy B,A se vytyčí osa úhlu $\delta/2$ (obr.14 - zelená), která je směrem příčného řezu.

11.1.7.2. Dány 3 sousední body v nestejných vzdálenostech

Postupy jsou podobné jako v předchozím případě.

- Opět se vytyčí kolmice na tětivy a určí jejich koncové body 1 a 2 ve vzdálenosti např. 10 m, navíc je ovšem nutno zaměřit délky s_a a s_c (obr.15) a délku z mezi body 1,2. Další bod D na normále se vytyčuje pomocí vzdálenosti z_1 od bodu 1. Z trojúhelníka A,B,C platí:

Obr.15 Vytyčení normály - nestejně vzdálenosti

$$\frac{\sin \beta}{\sin \alpha} = \frac{s_c}{s_a}, \quad (11.37)$$

z trojúhelníka B,1,D :

$$\frac{z_1}{\sin \beta} = \frac{10}{\sin \gamma}, \quad (11.38)$$

a z trojúhelníka B,D,2 :

$$\frac{z_2}{\sin \alpha} = \frac{10}{\sin(200-\gamma)}. \quad (11.39)$$

Platí tedy vztah:

$$\frac{\sin \beta}{\sin \alpha} = \frac{z_1}{z_2}. \quad (11.40)$$

Dále se nahradí úsek $z_2 = z - z_1$ a dosadí do vztahu:

$$z_1 = \frac{s_c}{s_a} \cdot z_2 = \frac{s_c}{s_a} \cdot (z - z_1) \quad (11.41)$$

a po úpravě platí:

$$z_1 = \frac{s_c}{s_a + s_c} \cdot z. \quad (11.42)$$

- Další možností je použití postupu pro vytyčení směru tečny pomocí měřených délek (odst. 8.1.6.2) vytyčení směru normály kolmicí na tečnu.
- Směr normály lze vytyčit též teodolitem, a to zaměřením a posléze vytyčením úhlů α nebo β , resp. $100 \text{ gon} - \alpha$ nebo $100 \text{ gon} - \beta$.